

Leidi Veskise mälestuseks

(19. VII 1939 – 1. VI 2025)

Foto: erakogu

Leidi Veski sündis ja kasvas Saaremaal. Pärast Kingissepa (Kuressaare) keskkooli lõpetamist jätkas ta õpinguid Tartu ülikoolis, mille eesti filoloogia soome-ugri eriharu lõpetas 1962. aastal. Pärast kolme aastat õpetajatööd Are 8-klassilises koolis sidus Leidi oma elu rohkem kui 40 aastaks Keele ja Kirjanduse Instituudiga (KKI; alates 1993. aastast Eesti Keele Instituut).

1965. aastal asus Leidi tööle KKI eksperimentaalfoneetika laboratooriumi bibliograafina. Toonastes oludes, kus ametikohti loodi ja nimetati üleliiduliste käsulade järgi, jõudis Leidi ses laboris töötada ka vanemmehaaniku, inseneri ja vanem-

insenerina. Ise on ta seda tööperioodi kirjeldanud kui aega, mil tuli otsustada, kas pühenduda teadusele või tõlkimisele. Valik langes viimasele, ent ka teadustööst ei jäänud ta päris kõrvale. Foneetika alal sai Leidi osaks uurijatele andmete ettevalmistamine. Nii tegi ta näiteks kõne akustilisi mõõtmisi ning praeguseni mäletatakse toonaste uurijate hinnangut, et Leidi oli oma töös väga täpne ja usaldusväärne.

Instituudi struktuuri reorganiseerimise käigus lõpetas foneetikalabor töö ja Leidi jätkas instituudis kord arvutuslingvistika, kord keelekontaktide sektori vaneminseneri ametis, mis tähendas sisuliselt kodutööd masinakirjutajana. Leidi trükkida jäid nõudlikemad tekstid, näiteks mitmekeelsed väitekirjad.

Ent saatusel KKI toonase direktori Asta Õimu isikus oli Leidile varuks veel sootuks suurem võimalus ja väljakutse. 1990. aastate alguses vabanes kätse tagant „Eesti kirjakeele seletussõnaraamatu” (EKSS) trükki andmine ja üsna kohe selgus, et selle vihikute kaupa ilmuva teose koostamist-toimetamist oli teha jäänud rohkem, kui tegijatel jaksu. Nii tegigi kaadriotsinguil Asta Õim Leidile pakkumise, millest keelduda polnud võimalik. Leidi Veskisest sai leksikoloogiasektori töötaja ja sõnaraamatutegija.

1993. aasta tööplaanides oli nooremteadur Leidi Veski kirjas kui EKSS-i 8. ja 10. vihiku toimetaja ning aastatuhande vahetusel sai temast üks sõnaraamatu peatoimetajaid. EKI toonases väikeses sõnaraamatumaailmas oli selline ametiredelil liikumine muljetavaldavalt kiire.

Kogenud tõlkijana kohanes Leidi kiiresti, mõistis hästi, kui vajalik on keeleprofessionaali töös kirjeldav seletussõna-

raamat, ning oskas suurepäraselt keelelist materjali sõnaartiklitesse seada. Ta ei kaldunud sõnu entsüklopeediliselt ega targutlevalt seletama, vaid pigem markeeris tähenduse ja esitas ohtralt keelelist materjali: sünonüüme, kollokatsioone, süntaktilistele seostele osutavaid fraase, fraseoloogisme, ilmekaid lausenäiteid. Leidi oli väga terane märkama, mida eesti keelele tüüpilist, aga ka eriomast näitestikus esile tuua.

Sõnaraamatutöö pole soleerijatele ja Leidile sobiski meeskonnatöö hästi: aruteludes selgisid mõtted ja vahetati teadmisi. Vastutus oli jagatud. Teadagi, eks vanasti oli rohi rohelisem, aga mäletan noid aegu viljaka ja toredana: tööd oli palju ja see edenes, sõnaraamatuvihikud ilmusid ridade, töörihm oli entusiastlik ja vaatas ühes suunas. Leidil oli selles kaalukas osa.

Leidi osales ka seletava sõnaraamatu uustrüki (2009) pingelises ettevalmistustöös ja selle ilmunisel lahkus pensionile. See oli ilus minek, saatjateks rahulolu valminud suurteoset ja kaaslaste tänusõnad.

Endast Leidi palju ei rääkinud. Oleme pärast tema lahkumist aru saanud, kui vähe teame ta perekonnast, lapsepõlvest ja kooliajast Saaremaal, muusikaandest ja -õpinguist, hungaroloogiaharrastuse ulatusest ja tõlketöö haardest. Delikaatus ja teatav enesetaandus olid sügavalt Leidi loomuses ja on lohutav mõelda, et noil teinekord üsna pimedail aastail, mis Leidile elamiseks antud olid, loeti tagasihoidlikkust vooruseks, mitte korrigeerimist vajavaks puuduseks.

On suur rõõm, et Leidi intelligentsus, võimekus ja töökus on jõudnud raamatukaante vahele. Ei põle käsikirjad ega põle ka raamatud.

TIIA VALDRE
Leidi võitluskaaslane
leksikoloogiasektorist

Leidi Veskise tõlketööst

Leidi Veskisest kui tõlkijast on olnud vähe juttu. Kuigi ta pühendus hingegea tõlketööle ligi paarikümneks aastaks, vormus see vaid üheksaks raamatuks, millele lisandus lühemaid tõlketekste ajakirjanduses, kuuldemängude tõlkeid ja ungari kirjanduse aastaülevaateid. Kui aga vaadata, mida tema loomingus nimekirja sisaldab, siis on selge, et see on üks suuri peatükke eesti tõlkeajaloos ning ei enne ega pärast tema tegevust pole ungari teoste vahendamise peegeldanud paremini selle maa kirjanduse hetkeseisu ja tähtsamaid suundumusi. Ja vähemalt sama palju on see peatükk ka lugu tõlkimise ajast.

Tuleb olla ütle mata tänulik Vilma Jürisalule, et ta kutsus tagasihoidliku Leidi Veskise 1991. aasta alguses oma raadio-saatesarja „Tõlkijad”, sest see on ainus portree Veskisest kui tõlkijast. Ja milline portree! – tõlkijast, kes otsib poliitiliselt ülikuumas õhustikus päris kirjandust ega teagi veel, et on jõudnud oma tõlkijakarjääri lõpusirgele. Saadet saab kuulata ERR-i arhiivis.¹

Leidi Veskis õppis ülikoolis ungari keelt Paula Palmeose juhatusel. Seminari-des ei jõutud keeleõppega aga kuigi kaugel ning põhitöö tuli ikkagi teha omal käel pärast ülikooli. Millal tulid esimesed tõlkekatsetused, ei ole teada, kuid esimesi tulemusi võib lugeda huumori- ja satiiri-ajakirja Pikker 1970. aastate numbritest,² nagu ka Sirbist ja Vasarast, Noorusest ja Loomingust. Samal ajal alustas ta ka kuuldemängude tõlkimist raadioteatril.

Üsna varsti tegi Veskis tõlkeproovi Eesti Raamatule ning algas koostöö tema

¹ <https://arhiiv.err.ee/audio/vaata/tolkijad-tolkijad-leidi-veskis>

² Veerutõlgete kõrval ilmus ka koos ungari satiirajakirja Ludas Matyi peatoimetaja György Földesiga koostatud ungari huumori- ja satiirivalimik „Väändikakk” (1972).

teise suure õpetaja ja toimetaja Tiiu Koklaga. Esimese raamatutõlke valiku printsii-
bist kõneleb ta väga kujukalt raadiosaates:
„Tema [Tiiu Kokla] ikkagi andis mulle
eneseusaldust proovida ja hunniku raama-
tuid, valida sealt midagi esimeseks katsetu-
seks. Ja mina valisingi siis Mészöly’ „Sport-
lase surma”, kohe esimesena. Kuigi seal oli
ka niisuguseid lihtsamaid raamatuid, aga
mulle ei meeldinud, need teised tundusid
nagu liiga tavalised, liiga traditsioonili-
sed, niisugused realistlikud, kuigi ka see
„Sportlase surm” ei ole ju midagi nii erilist
ega modernistlikku, aga niisugune üldine
atmosfäär, see õhkkond, mingi salapära
ja ütlemata jätmine, see alltekst, mis tun-
dus seal olevat – ma mõtlesin, et proovin
temaga jõudu.”

Tagasihoidlikkus kohtub ülima nõud-
likkusega – kohe alguses, etteantud pii-
rides, otse ungari kirjanduse uuenemise
tuuma juures! Prantsuse uue romaani
kogemust töötlev „Sportlase surm” („Az
atléta halála”, 1966), ungari nn reduktsio-
nistliku põlvkonna tähtteos, oli siis juba
aastakümne eest ilmunud, Miklós Mészöly’
ümber keerles kogu alternatiivne otsingu-
line kirjanduselu (ehkki see ei saanud siia
Eestisse kuidagi paista!). Aga Veskise hea
nina ütles kohe ka ära, et Mészöly oli juba
eilne päev, ja tõepoolest, uus põlvkond
oligi juba tema vastu mässu alustanud,
ehkki tulemusi polnud veel näha. Valida
aga esimeseks raamatuks niivõrd keeruka,
lakoonilise ja väljajäätelise stiiliga autor?
Tõlge ootas trükki minekut, kui Moskvast
saabus teade, et autor on kantud musta
nimekirja ning raamat ei ilmu – seegi seik
iseloomustab Veskise tõlkijakarjääri.

Kui püüda võtta ühe märksõnaga
kokku Veskise kümne aasta jooksul
vahendatud autorid, siis nad kõik olid
Ungari võimudele ebamugavad, eelkõige
just esteetiliselt hoiakult, ja seda tähtsa-
mad ungari kirjanduse muutumisloos.
Aga paistab, et Veskise tõlkevalikuid pole

mõjutanud niivõrd see ebamugavus, kui-
võrd raskesti sõnastatav uudsus ja teist-
sugusus: Tibor Déry trotslikud keele-
mängud (tõlkevalimik, 1982),³ István
Örkényi naljatlev absurditaju (kaastõlkija,
1983),⁴ Milán Füsti mõistatuslik klassika
„Minu abikaasa lugu” (1990), Péter Nádas
esimene romaan „Ühe perekonnaromaani
lõpp” (1990), hüvastijätt tema eeskujul
Mészöly’ esteetikaga. Mészöly’ „Sportlase
surmgi” ilmus lõpuks 1988. aastal ühtede
kaante vahel tema lühiromaaniga „Saulus”,
Eesti ungari tõlkeloo tippude tipuga, kus
kohtuvad Veskise suurepärase kõlataju
ja rütmitunne, ülisuur taustatöö ja autori
keele peensusteni läbitunnetatus.

Raadiosaadet läbib aga niidina ka
motiiv „see tõlge jäi hiljaks”, tunne, et uued
ja mõjukad asjad toimuvad juba kuskil
mujal. Veskis mainib, et otsib, mida järg-
misena vahendada, aga „kahjuks selgus, et
nii nagu meil, on ka seal paljud kirjanikud
sukeldunud poliitikasse”. Raudse eesriide
kadumine suunas huvisid – Eestis kadu-
sid „sotsialistlikud vennasrahvad” pildist,
Saksamaal tõusis jällegi erakordne huvi
Péter Esterházy, Péter Nádas ja László
Krasznahorkai põlvkonna loomingu vastu,
mille mõju kajastus tugevalt ka saksa kir-
janduses. Veskis jõudis veel oma huvide
suunanäitajana avaldada 1996. aastal
Keeles ja Kirjanduses soome hingesugu-
lase Hannu Launose artikli „Ungari post-
modernistlik romaan: näiteid ja tausta”
tõlke,⁵ kus muuseas on esimesed tõlke-
näited Esterházy „Südame abiverbidest” ja
Nádas „Mälestuste raamatust”, aga 1993.

³ T. Déry, Kallis beau-père!... ja kaksteist
muud lugu. Tlk L. Veskis. Tallinn: Eesti Ra-
amat, 1982.

⁴ I. Örkény, Kassimäng ja muid mängu. Tlk
E. Hiedel, T. Seilenthal, I. Sinimets, L. Veskis,
T. Kokla. Tallinn: Eesti Raamat, 1983.

⁵ H. Launonen, Ungari postmodernistlik
romaan: näiteid ja tausta. – Keel ja Kirjandus
1996, nr 7, lk 461–468.

aastal ilmunud, Edvin Hiedeliga kahasse tõlgitud László Passuthi „Kuldses udus külmetavad jumalad. Romaan Raffaelist” jäigi tema viimaseks suuremaks tõlketööks. Nii Launose mainitud raamatud kui ka raadiosaates nimetatud Géza Ottliku „Kool piiril” ja Krasznahorkai looming on nüüd uue põlvkonna tõlkes eesti keeles ilmunud,⁶ aga sellesama tundega – need oleksid võinud ilmuda palju varem, ehk just Leidi Veskise tõlkes.

Jürisalu küsib saates ka sõnastike kohta ja saab vastuse: „Sõnastikkudest ei maksa

üldse rääkidagi. Põhiliselt tunnen ma puudust just eestikeelsetest sõnaraamatutest. Sest ungari keele seletav sõnaraamat mul on, suur ja see väike, ja on ka ungari-vene ja ungari-soome, nii et läbi teiste keelte kuidagimoodi ikkagi saab. Aga häda on just selles, et eesti keeles puuduvad ju nii seletav sõnaraamat kui ka sünonüümide sõnaraamat, mis oleksid tõlkijale kohe hädatarvilikud.” Ma ei kujuta tõlketööd ilma nendeta ettegi, EKSS on aastakümneid olnud mu põhitöövahend. Ja sellegi loomises lõi Leidi Veskis kaasa, ta on möödapääsmatu. Sügav tänu tehtud töö eest!

LAURI EESMAA

Ungari kirjanduse tõlkija, toimetaja

⁶ Vt nt **P. Esterházy**, Südame abiverbid. Sissejuhatuse ilukirjandusse. Tlk L. Eesmaa. Tartu: Iselugu, 2020; **P. Nádas**, Mälestuste raamat. Tlk L. Eesmaa. Tartu: Iselugu, 2015; **G. Ottlik**, Kool piiril. Tlk R. Klettenberg. Tallinn: Pegasus, 2012; **L. Krasznahorkai**, Saatana tango. Tlk S. Kolka. Lelle: Allikäärne, 2019.